

És ami mögötte van

Hász Róbert: *Ígéretföld*. Forum, Újvidék, 2015

Jóslatot vált valóra legújabb regényében Hász Róbert, pontosabban egy jóslat bekövetkezése utáni jövőképet fest, még pontosabban: Alois Irlmaier jövődölésének két részlete közé ékelve művét – az antiutópia műfajának bizonyos vonásait is magán viselő – utópiaregényt ad az olvasó kezébe. A közbeékelés a szöveg szintjén is megtörténik, ugyanis az újvidéki Forum Könyvkiadó gondozásában 2015-ben megjelent *Ígéretföld* első fejezete előtt Pio atya egy jóslatát idézi a szerző, majd beemeli Alois Irlmaier próféciajának egy apokaliptikus hangulatot idéző részletét, a regény végére pedig ennek a bőség eljövételére vonatkozó szakaszát helyezi, még ha a cselekményszál nem is feltétlenül ide fut ki.

A nagyjából hét évtized múlva „várható” regénybeli jövőben az Irlmaier-jövendölés egyes jelenségei történelmi tényként, az emberek, illetve az emberiség sorsát a világháborúknál is nagyobb mértékben megváltoztató mozzanatok formájában jelennek meg, így olyan világkép tárul az olvasó elé, amely bizonyos szempontból akár ellentettje is lehet mindennapjaink valóságának. A szöveg jelenének társadalmi és politikai viszonyai a szereplők párbeszédeiből bontakoznak ki, viszont míg a *Júliával az út* című regényében jó alapot ad a párbeszeden át történő múltismertetésnek a szerző, addig az *Ígéretföld* ilyen célzatú párbeszédei helyenként a természetellenesség felé húznak. Másfelől ez azzal indokolható, hogy a Nagy Összeomlás rendkívül erős traumaként van jelen a regényben, így a szereplők megszólalásaikkor a vártnál gyakrabban tematizálják, s kétségkívül ily módon a cselekményszál előrefutásával párhuzamosan sikerül a regény jelenét ismertetni. Ennek eredményeként az olvasó az egyes megszólalásokból, illetve jelenetleírásokból – mint mozaikkockákból – építheti fel a regényvalóval kapcsolatos ismeretanyagát.

A *Végvár* szerzője legújabb regényének középpontjában is egy falakkal körbevett, a külvilágtól elzárt terület áll, az *Ígéretföld* enklávéja azonban a

jóslat utáni valóságban nem töltekezik természetfeletti tartalmakkal, racionális tettek és döntések teremtik meg elszigeteltségét. S ahogy a *Végvár* című regény közvetve, áttételesen az egykori Jugoszlávia széthullásának miliőjéhez kötődik, az *Ígéretföld* a kisebbségi létélményhez kapcsolható, illetve abból merít, hiszen az enkláve lakói valójában a Nagy Összeomlást túlélő hollandok, akik Magyarország területén találtak új hazára. Ellenében azokkal a holland telepesekkel, akik más országokban telepedtek le, az enklávéban élők nem olvadtak be az őket körülvevő társadalomba, a magyar államvezetéssel kötött kompromisszum értelmében megtarthatták hagyományait. „Mi nem vagyunk olyanok, mint a külvilág a falakon túl...” (28) – mutat rá az enklávébeliek vezetője egyebek mellett arra is, hogy a Nagy Összeomlás hatására nem csak kihalt a világ lakosságának fele, hanem az életben maradók visszajutottak a társadalmi és technikai fejlettség egy kezdetlegesebb szintjére, a hollandok pedig a hagyományokkal ezt a szintet is nagyrészt megtartották, nem engedtek át falaikon semmit az újraépülő világ hatásaiból. A hollandok „ígéretföldjét” szegélyező kétméteres betonfal a két kapu ellenére is szinte teljesen elzárt teret teremt, amelyből csak a falon kívüli földek megművelése céljából juthatnak ki a hollandok, így az integrálódásuk is meg van akadályozva. A kontraktus értelmében kötelesek elsajátítani a magyar nyelvet, viszont a magyarokkal folytatott párbeszédnek több helyen is a holland nyelvhez ragaszkodásukat bizonyítják, a kétnyelvű szóváltás pedig a szöveg meghatározó jellemzőjévé válik.

A regény a bezártság problematikáját dolgozza fel – „Minden nemzet falak mögött él. Csak a mi falunk látszik is” (26) –, s olyan kérdéseket feszeget, hogy vajon fel- és kiszabadíthatóak-e azok, akik jól érzik magukat bezárva, s vajon a szinte diktatorikus szigor mellett mennyiben alakul ki az emberekben a külső világ iránti vágy, egyáltalán kialakulhat-e, ha nem ismerik azt, ami iránt vágyakozhatnának. A Nagy Összeomlás után újjáépülő világnak egy olyan pillanatát ragadja meg és tárja az olvasó elé Hász Róbert, amikor a társadalom tagjai a viszonyok konszolidálódását követően a túl szigorú szabályok ellen lépnek fel, éljenek akár az elzáró betonsávon kívül vagy belül: ez a szituáció a szabályok kijátszását vagy éppen megdöntését tolja előtérbe. A kötet kiválóan illusztrálja a váratlanul adódó helyzetekkel élni tudó, illetve azokat kihasználó emberek sorsfordulását, szembeállítva azzal, hogyan válhatnak nemzetek kiszolgáltatottá a tényezők sajnálatos, negatív összjátéka miatt. Hász Róbert több helyen is a kötetmegjelenés valóidejének szinte szatirikus, drasztikus ellentétes képét adja, például amikor a németeket és a skandinávokat taszítja a létminimum alatt tengődő vendégmunkások sorsába, akiknek egyedül a bérelt földek

megmunkálása adhat vajmi kereseti lehetőséget, vagy amikor a Magyarországon élő cigány társadalmat a legtehetősebbek közé emeli, ők ugyan ki tudták használni a kínálkozó kereskedelmi potenciált. Ilyen meglepő jelensége a regényvalóságnak, hogy – mintha száznyolcvan fokos fordulatot tett volna a migráció hulláma – az emberek a Mediterrán Unió, illetve a felvirágzó Athén felé vándorolnak a jobb jövő érdekében, ezt a hullámot pedig az ott élők igyekeznek megfékezni. Ebben a kizökkent világban, az elnéptelenedett Alföldön, a Tiszától mintegy tíz kilométerre, egy elemeire hullott társadalom darabjából létrejövő holland enkláve lesz a betonfalak közé zárt múlt, ahol riksák járják az utcákat, a tereken a régi házara emlékeztető, de az attól való elszakítottságban szinte értelmét vesztő emlékművek (hajó, malom) sorakoznak, ahol az embereknek még a viselkedését, kinézetét is központilag határozzák meg, s ahol – a múlt hibáira hivatkozva – a társadalom érdekeit helyezik előtérbe az egyénével szemben. Az emberiség egésze a külső hatások miatt visszalépett a civilizációs fejlettségben, a holland enkláve pedig ezt az állapotot konzerválja. Ebben az elszigetelt térben, ahová ugyan beköltözhetnek a kinn élők, de ahonnan az enkláve lakói nem juthatnak ki, egészen más élet folyik, mint a falakon kívül, a legmarkánsabb jelenségek azonban itt is feltűnnek: a Családnak nevezett titkosszolgálat a falon belüli történések igazi irányítója, felüti a fejét a korrupció, lázadást előkészítő szerveződések alakulnak, s az uralkodó elit túlzott meggazdagodására is egyértelmű jelek utalnak.

Az *Ígéretföld* azt a feszült helyzetet írja le, amelyben a különböző irányultságú erők az elzárt egységet bontani és bomlasztani kezdik: a betonfalakon kezd átszűrődni a külvilág, amelynek törekvései visszafogottabb vagy erőteljesebb mértékben, de a fal megbontására irányulnak, s az olvasó azzal a helyzettel szembesül, amikor a hermetikusan elzárt rendszer a különböző feszültségek hatására képtelen megtartani egységét. Jelzésértékű, hogy a fal megbontását, ugyancsak területnövelés céljából, de a belső hatalom is sürgeti, tehát egészen egyértelművé válik, hogy a fal által körbekerített terület nem elegendő mindahhoz, ami ezen a ponton koncentrálnodik: emiatt a külső romboló hatások is sokkal erőteljesebben csapódhatnak le rá.

A regényben folyamatos hangsúly esik „az előtérben levők” és „a háttérben maradók” kettősségére, illetve bizonyos esetekben határozott ellentétükre. A legszembetűnőbb ilyen oppozíció, hogy a kötet a címbe is emelt enkláve regénye, viszont két személy történetén keresztül nyílik fel a benti zárt világ, a körülöttük zajló események viszik előre a cselekményt, s lényegében az ő mikrovilágukból látunk rá a társadalmi szintű jelenségekre, amelyek ehhez a cselekményszálhoz viszonyítva mögöttesként jelennek

meg. A szóban forgó főszereplők valójában összekötők, tehát a belső és a külső politikai hatalom közötti kapcsolatfenntartók, s egyben szimbolikusan is a falon való átjárhatóságot jelenítik meg, annak minden mellékzöngéjével. A regényben három olyan szereplő tűnik fel, akik az összekötői munkakör jelen idejű vagy egykori betöltői, s hármójuk élettörténetét vizsgálva egyrészt hasonlóságokat fedezhetünk fel, másrészt viszont az elzártság fokának kiváló mutatói is ezek a sorsok. Az éppen hivatalban levő összekötő és helyettese, valamint az enklávében élő, korábbi összekötő is holland nőbe szeretett bele, viszont ezeknek a kapcsolatoknak az alakulástörténete egészen eltérő. Forgács Tamás, a legidősebb férfi még kénytelen volt feladni a falon kívüli életét, beköltözött az enklávéba, Szalma László titokban tartotta szerelmi életét és közös gyermeküket, de reménykedett, hogy egyszer esetleg kijuttathatja kedvesét az enklávéből, Lakatos Lajos helyettes összekötő szerelme viszont a fal megbontásával képzelte el a jövőt. A két idősebb férfi esetében ennek lehetősége még jóformán fel sem merült, viszont Lakatos Lajos kiházasítási kérelmet nyújtott be, noha tudvalevő volt, hogy ezt az enkláve Nagytiszteletű Tanácsa nem hagyja jóvá, mert a döntés precedensértékű lenne – éppen ezért válhatott ez a bonyodalmas egyik kiváltójává. Az összekötők kedveseinek viselkedése, jelleme is tünetértékű, hiszen időrendileg lényegében a külső világ iránti egyre nagyobb fokú nyitottságot fedezhetünk fel esetükben.

A cselekményszál a két hivatalban levő férfival történő események mentén fut végig, ezek hátterében azonban olyan aktivitások folynak, amelyekről csak utólag szerezhetünk tudomást, miután kifejtették hatásukat. Az erre utaló különböző jelek, jelzések, a kiszámíthatatlan következményekkel járó cselekedetek – mint amilyen Szalma László korrupt viselkedése, illegális engedélykiadása – detektívregénybe illő módon készítik és vetítik előre azt az eseményt, amelyet az egyre feszültebbé váló hangulat szinte szükségszerűvé tesz. A cselekmény csúcspontjaként az ENSZ-misszió kirobbantja az enkláve falának egy részét, méghozzá a beavatott helyettes összekötő és kedvese segítségével, középutat keresve a bezártságot követelő vezetők meg az enkláve felszámolását sürgetők szélsőségesége között. Elvárásaik szerint így „[a] felesleges gőz kiszabadulhat” (152), tehát szabad elhatározásból távozhatnak vagy maradhatnak a hollandok, mindennek végkimenetele azonban bizonytalan marad, de – ha csak ideiglenesen is – megtörik a fal szigetelő szerepe.

Hász Róbert *Ígéretföld* című – számos esetben szimbolikus és metaforikus tartalmakkal kiegészülő – regénye a főszereplők személyes vágyainak beteljesülésével zárul. A megnyílt fal Szalma Lászlónak lehetőséget ad arra, hogy addig titkolt családjával folytassa életét, Lakatos Lajos pe-

dig szintén a külvilágban keresheti a boldogságot kedvesével. „Gyakorlatilag észrevétlen volt a résen való áthaladásuk, a kocsi kerekei éppen csak egy aprót döccentek a két világ határán” (159). A rés megnyílása pedig nemcsak a behatárolt területen hoz változásokat. Az elnéptelenedett Alföldet, a regény utolsó mozzanataként, jelképesen elhagyja az az idős ember, aki az egykor ott élő magyarság talán utolsó képviselője, s aki minden körülmény mellett és ellenére kitartott a természet által visszakövetelt területen, hozzátartozóinak sírjai felett őrt állva. Távozásával azonban „helyet biztosít” azoknak a hollandoknak, akik a fal árnyékát és béklyóit hátrahagyva keresnek letelepedési helyet, s van bennük elég erő a sivár táj újranépesítéséhez, további gyökeres változások mechanizmusainak elindításához. A felfokozott hangulat eszkalációját megjelenítő regény azt már csak sejteti, hogy a prófécia pozitív kicsengésű részlete is teljesülhet.